

Lyckan i Tredje riket

Lukacs drar hisnande slutsatser, men Klas Östman anser ändå att det är skillnad på Hitler och Per-Albin.

John Lukacs nya bok *The Hitler of History* är en gedigen genomgång av 50 års forskning om fenomenet Adolf Hitler, fast tonvikten ligger ibland mer på polemik än på översikt. Lukacs hävdar bestämt att Hitler varken var galen eller reaktionär, det skrämmande är att han var så modern.

Modern historia

John Lukacs
The Hitler of History
Knopf, 1998

Intresset för Hitler och hans tid förefaller vara i ständigt ökande. Ämnet verkar inte ha blivit mindre laddat nu när många av dem som var med under andra världskriget har avlidit. I Tyskland blev striden om Daniel Goldhagens *Hitler's Willing Executioners* brännhet härnäst. I Sverige har debatten om ryggsjukhet och naziguld förmodligen bara börjat.

Lite skrevs efter kriget

Under de första decennierna efter 1945 skrevs däremot förvånansvärt lite om Hitler, kriget och förintelsen, påpekar Lukacs. Rättegången mot Adolf Eichmann i början av 60-talet blev en vändpunkt, tillsammans med William Shirers *Willing Executioners* och fall (vida spridd också i Sverige, men Lukacs avfärdar den kort som ytlig). I början av 70-talet började man i Tyskland tala om en *Hitler-Welle*, en Hitlerväg, både inom historieforskningen och i form av tidningsartiklar, romaner, filmer och TV-program.

Standardverket hittills är Joachim Fests biografi, i ny upplaga 1995. Alan Bullocks *Hitler: En studie i tyranni* är översatt till svenska och mer läst här. Men Bullocks bok skrevs redan 1952 och anses idag något föråldrad.

Med rapp penna

Flera av de studier som Lukacs håller högst är skrivna av journalister, inte av fackhistoriker. Lukacs själv är uppenbart konservativ och har en rapp penna, således utan tålmod med postmoderna luddigheter och begreppsexerciser. Speciellt nöjsamt är hans sätt att utan reservationer slänga så kallade psykohistoriker i den akademiska sopkorgen. Försök att relatera förintelsen till Hitlers eventuella oipdipala konflikter är dömda att bli lika besynnerliga som irrelevanta. I korgen hamnar också David Irving, den nästan respektable revisionisten, som ifrågasätter Hitlers personliga skuld till judeutrotningen. Lukacs redogörelse för Irvings sätt att hantera sina källor är ett bättre vapen mot revisionismen än demonstrationer och förbud. Några allmänt spridda uppfattningar om Hitler hade utmönstrats i forskningen redan före Hitlervägens början. Att han skulle ha varit galen i någon egentlig me-

Förhoppningarnas man. Veckan före jul 1942 hade tyskarna fått anledning att bli betänksamma. Krigsledaren Hitler i Varglyan i Ostpreussen, flankerad av Italiens utrikesminister Ciano, dennes tyske kollega von Ribbentrop, samt till höger flygvapenchefen Göring.

ning har få historiker hävdad. Lika pass är bilden av Hitler som en djävuls demagog, som först masshypnotiserade och sedan skrämd ett helt folk att göra saker de annars aldrig skulle ha drömt om. Som Lukacs påpekar var Hitlers regim (förutom mot judar) aldrig så totalitär som Stalins. Det behövdes heller inte, eftersom folk i gemen var överväldigande nöjda före kriget. Självordssifforna sjönk drastiskt, antalet giftermål och barnafödslar slog rekord. "Överallt vilade en stämning av solsen, lycka, jubel och glädje", som den gamle nazistikoryfen Hans Frank skrev efter kriget. Lukacs instämmer i Fests spekulering, att Hitler skulle ha gått till historien som en av de största tyskarna någonsin – om han dött 1938.

Lukacs redogörelse för Irvings sätt att hantera sina källor är ett bättre vapen mot revisionismen än demonstrationer och förbud.

Bilden av det lyckliga Nazi-Tyskland är obekvämt för dem som vill se Hitler som unik, utan djupare förbindelse med den tyska folkmajoriteten, men den går knappast att tillbakavisa. Uppslutningen bakom Hitler var genomgående i de flesta medborgargrupper. Stödet fanns inte alls bara bland protestantisk lägre medelklass, som påstått, utan i hög grad också i arbetarklassen och bland katoliker.

Den tyska historikerstriden

Den hittills mest långdragna och upphetsade diskussionen om Hitler och Tredje Riket är känd rätt och slätt som *Historikerstreit*, historikerstriden. Den drogs igång vid mitten av 80-talet av de väletablerade forskarna Ernst Nolte och Andreas Hillgruber.

En första fråga var om nazismen kunde ses som en reaktion på bolsjevikernas skräckvalde i Sovjet. En andra om inte den tyska

armén trots allt förtjänade något erkännande för sina insatser, åtminstone under slutfasen av kriget på Östfronten mot ryssarna. Och en särskilt infektad debatt rörde bakgrunden till förintelslägrens tillkomst.

Många tyskar reagerade mot vad de såg som tendenser till återändring av Nazi-tiden, först ut var samhällsfilosofen Jürgen Habermas. Nolte och Hillgruber fick stöd av andra specialister, bland dem Fest, och slutligen var hela det offentliga Tyskland indragat i dyspyten. I efterhand anser många att historikerstriden inte ledde till några nya insikter, bara en seg bitterhet mellan de inblandade.

Nazism och det nationella

The Hitler of History är delvis uppbyggd kring vad Lukacs anser vara de viktigaste frågorna som efter historikerstriden fortfarande är oklara. Den intressanta diskussionerna gäller om Hitler var reaktionär eller revolutionär och hur det nationella förhåller sig till det socialistiska i nationalsocialismen.

Frågan om Hitler var reaktionär eller revolutionär är inget akademiskt härlkyveri, hävdar Lukacs. Hade han bara varit en reaktionär försvarare av en döende, borgerlig samhällsordning skulle vi inte behöva bekymra oss för framtiden.

Ett modernt fenomen

Men Hitler och nazistpartiet bör i hög grad ses som ett modernt fenomen. Den unge tysken Rainer Zitelman hör till dem som först uppmärksamheten på att Hitler avskydde sin tids borgerliga ideal kapitalism som den internationella kapitalismen: Han talade högerspråk bara under en begränsad tid och av taktiska skäl. Han önskade en fullständig omdaning av samhället.

Många historiker anser ändå att ordet revolutionär ger fel associationer, men Lukacs avfärdar sådana invändningar som pedantiska. Se, menar han, på Hitlers ständiga framhävande av ungdomen som ideal och på hyllandet av tekniska framsteg. Och se framför allt på hur nationalism och socialism var oupplösligt förenade i Hitlers ideologi.

Detta är den mest kontroversiella och mest oroväckande delen av Lukacs sammanfattning av Hitlerforskningen. Han skriver: "Vi är alla nationalsocialister nu", nämligen i den meningen att nationalismen står starkare än någonsin världen över, samtidigt som någon form av välfärdsstat finns i alla utvecklade länder. Den renliga marxistiska planekonomin må vara död, men nationalism och socialism har överallt ingått ett resonemangssäktenskap. Det som besejades 1945 var den specifikt tyska blandningen, menar Lukacs.

Nazism och Ikea

Men för det första kan det diskuteras om det är korrekt att kalla dagens västeuropeiska välfärdsstater socialistiska. Och för det andra påminner resonemanget om de krampaktiga försök att koppla ihop nazism, folkhemsideal och Ikea-katalogen som några kulturskribenter på Dagens Nyheter ägnade sig åt nyligen.

Visst finns det obehagliga likheter mellan de sunda, glada och sjungande ungdomar som marscherar mot framtiden i både svenska och tyska filmer från 30- och 40-talen.

Visst har både Lukacs och DN-skribenterna en poäng i att det finns gemensamma drag i lyckosträvandena. Visst finns det påfallande, obehagliga likheter mellan de sunda, glada och sjungande ungdomar som gemensamt marscherar mot framtiden i både svenska och tyska filmer från 30- och 40-talen.

Västeuropeiska länder var lika redan under Hitlers tid, samma sociala struktur, samma religion, samma intellektuella tradition, samma levnadstandard. Jämförelsen av den nazistiska folkhemstanken med den socialdemokratiska, liberala eller konservativa motsvarigheten blir därför så allmän att den framstår som poänglös. För mig förefaller det som en avgörande skillnad att Hitler tog död på fler människor än Per-Albin Hansson.

Västerländska ideal

Den civilisation som är vår, menar Lukacs till slut, vilar på västerländskt borgerliga ideal. Revolutionären Hitlers försök att störta dessa misslyckades, men segern var bara tillfällig. Kanske håller den borgerliga civilisationen på att slutgiltigt elimineras av populismens attacker från såväl höger som vänster.

Om den gamla ordningen än en gång hotas av upplösning kommer traditionalisterna på längre efter en stark ledare. En sådan behövs också de som drömmer om en fullständig samhällsomstörtning och en helt ny gemenskap. I värsta fall fäster alla sina viktiga förhoppningar till samma person. Det var så det gick till 1933.

KLAS ÖSTMAN

Rumpor eller stråkmusik?

Det är inte fint att tala om skatter, noterar Ulf Jönsson.

Idag beslutar Sveriges riksdag att införa en "kassettersättning" med två öre per möjlig upptagningsminut för kassetter, videoband och CD, dock högst sex kronor. För ett 90-minutersband blir det 1.80. Det ska kompensera upphovsmän för privatkopieringen av deras skyddade verk.

Kulturflisor

Enligt upphovsrättslagens paragraf 12 får man privatkopiera musik och TV-program. Att privatkopieringen gör att musiker och andra upphovsmän förlorar inkomster är självklart. Å andra sidan är det frågan om det väldiga genomslaget för musikkulturen varit möjligt utan privatkopieringen. Så vem som tjänat mest på den kan diskuteras.

Skatt – inte ersättning

Regeringen kallar inte de två örena för skatt utan för ersättning. I proppen heter det att pengarna ska gå till de ersättningsberättigade, musiker och andra upphovsmän. Berörda organisationer får förleda ersättningen bäst de vill.

Hur ska de kunna lista ut vilka som är ersättningsberättigade? De tomta banden ger ingen vägledning. Mellan tummen och pekfinger borde TV1000:s porrfilmer, hockeyförbundet och Spice Girls ligga bra till. Politikerna hoppas förstås att pengarna ska slussas till behjärtansvärda ändamål – dokumentärfilm, stråkkvartetter och stipendier.

Göder en byråkrati

Det handlar om mellan 60 och 70 miljoner kronor på årsbasis. Om pengarna inte går till TV1000:s porsrättning på samma sätt som STIM:s miljoner går till musiker och kompositörer, så är det inte fråga om en ersättning utan om en skatt. Man tar i vanlig ordning från de rika, göder en byråkrati och skvätter lite på de fattiga.

Eftersom ingen längre vill kalla skatt för skatt, så hänvisas i stället till att alla andra har såna här "ersättningar". Flertalet av EU-länderna, till exempel. Då måste vi också ha en för att hånga med i utvecklingen.

Vem har något att invända mot att violinisterna får lite harts att gnida stråken i? Det är för lite pengar för att nån ska reagera. Ingen tänker på att den teoretiske Upphovsman som är i färd med att flås av hänsynslösa privatkopierare inte skulle kunna få ihop den uslaste porulle. Det är ju staten. Och att reglerna för hur ersättningarna ska disponeras är godtyckliga är ingen ursäkt, endera året kommer råd och anvisningar att utfärdas. Och då har den så kallade kulturen knutits ännu ett snabbt närmare makten.

ULF JÖNSSON